420. Напоўніце «чароўны куфэрак» фразеалагізмамі з займеннікамі. Вызначце іх разрад.

1. Сёмая[м] вада на кісялі. 2. Кусаць сабе локці. 3. Ні ў якія вароты. 4. Пасля дожджыку ў чацвер. 5. І нашым і вашым. 6. Ад усяго сэрца. 7. Аж у роце чорна. 8. Не ў свае сані сесці. 9. На першы погляд. 10. Як ні ў чым не бывала. 11. На адзін капыл.

Які фразеалагізм мае значэнне ‘злы чалавек’? Разгледзьце фотаздымак ку́фра з роспісам майстроў з вёскі Агова Іванаўскага раёна. Што адлюстравана на куфры? Карыстаючыся рознымі крыніцамі інфармацыі, раскажыце пра гэтыя куфры.

421. Выканайце інтэрактыўнае заданне «Разрады займеннікаў па значэнні».

§ 66. Асабовыя займеннікі

422. Прачытайце табліцу. Вусна дапоўніце яе склонавымі пытаннямі і прыкладамі форм займеннікаў.

Склон	Пытанне	Скланенне асабовых займеннікаў			
Н.	х т о?	*я*	*ты*	*мы*	*вы*
Р.	к а г о?	…	*цябе*	*нас*	…
Д.	…	*мне*	…	…	*вам*
В.	к а г о?	…	*цябе*	*нас*	…
Т.	…	*мной (-ою)*	*табой (-ою)*	*намі*	*вамі*
М.	*(пры)* к і м?	*(пры) мне*	…	…	*(пры) вас*

Складзіце сказы з займеннікамі *я* і *ты* ў родным склоне.

!

Асабовыя займеннікі ***я*** і ***ты*** ўжываюцца толькі ў адзіночным ліку, а займеннікі ***мы*** і ***вы*** — толькі ў множным. Займеннікі *я, ты, мы, вы* не змяняюцца па родах.

Займеннікі 3-й асобы змяняюцца па ліках (*ён, яна, яно* (адз. л.); *яны* (мн. л.)) і па родах у адзіночным ліку (*ён* (м. р.); *яна* (ж. р.); *яно* (н. р.)). Усе асабовыя займеннікі скланяюцца.

423. Прачытайце тэкст, устаўляючы замест пропускаў займеннікі *ты* і *вы* ў патрэбнай форме. Вызначце тып тэксту.

Памяць

Добра, калі ў … ёсць сшытак, у якім ты апісваеш сваю мясцовасць. Распытай у старых людзей, як называліся ў … паселішчы[с], невялікія рачулкі. Дзе ў … былі вадзяныя млыны, а дзе ветракі? Гэты сшытак заўсёды будзе з … . Як … хочацца назваць свой сшытак? Назаві яго «Памяць». Памяць — самае вялікае багацце[ф] чалавека *(Паводле В. Віткі)*.

Спішыце тэкст, падкрэсліце асабовыя займеннікі як члены сказа. Вызначце лік і склон займеннікаў 2-й асобы. На што яны ўказваюць?

Выпішыце з тэксту прыметнік у форме найвышэйшай ступені параўнання. Растлумачце, як ён утварыўся.

Вы складаеце кнігу «Памяць». Якія звесткі пра вызваленне вашага горада (вобласці, раёна) ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў вы маглі б падаць у кнігу?

Гавары і пішы правільна

Займеннік ***вы*** можа ўжывацца пры звароце да адной ці некалькіх асоб. З малой літары гэты займеннік пішацца пры звароце да некалькіх асоб: *Без маці-Беларусі, без беларускай мовы* ***вы*** *будзеце сіротамі,* ***вам*** *стануць сцежкі вузкімі* (Р. Барадулін).

Вялікую літару выкарыстоўваюць у займенніку ***Вы*** пры ветлівым звароце да адной асобы: *Гляджу на* ***Вас****, і рады я да слёз, што мы жывём на гэтым белым свеце* (М. Шабовіч).

Вялікая літара пішацца пры звароце да асобы ў афіцыйных паперах, у тэкстах віншаванняў.

424. Прачытайце паведамленні ад сяброў і класнага кіраўніка.

Адкажыце на паведамленні, ужываючы займеннік *вы* ці *Вы*.

Выпішыце з тэкстаў паведамленняў словы з арфаграмай «Правапіс ***е, ё, я***».

Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку пры звароткку.

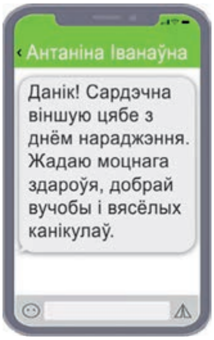

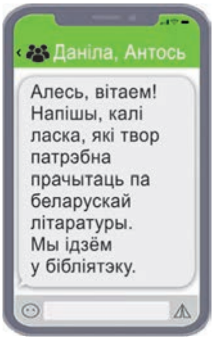

Праваўладальнік Акадэмія адукацыі

425. Прачытайце і адгадайце загадкі Р. Барадуліна. На назвы асоб ці прадметаў указваюць займеннікі? Зрабіце вывад пра ўжыванне займеннікаў 3-й асобы.

Вісіць яна,
На ёй вісяць,
Ніхто не прапануе: сядзь.
Для вопраткі пацешылка,
Яна завецца … .

Па іх ступаеш ты штодня,
Яны —
Густым[м] лугам радня.
Па іх
Ідуць нячутна сны,
Яны завуцца … .

Выпішыце з тэксту займеннікі 3-й асобы ў месным склоне. Вызначце іх пачатковую форму і праскланяйце.

Якое слова-адгадка мае амонім у рускай мове?

Гавары і пішы правільна

У займенніках ***ён, яна, яно, яны*** перад галоснымі [о], [а], [і] вымаўляецца [й]: [йон], [йана], [йано], [йаны], [йіх], [йім].

426. Прачытайце.

1. Это был он, фокусник. Я ясно видел его и огромный шар у него в руках. 2. Это была она, моя мама. Я надеялся только на неё и боготворил её одну. 3. Это оно, озеро Свитязь! Я снова встретился с ним, я могу любоваться им! 4. Это они, олени! Тихонько наблюдай за ними, не спугни их!

Запішыце сказы па-беларуску. Вызначце склон, лік і род (калі ёсць) асабовых займеннікаў. Раскажыце пра вымаўленне і напісанне займеннікаў з прыназоўнікамі ў беларускай і рускай мовах.

Гавары і пішы правільна

Займеннік 3-й асобы звычайна ўказвае на бліжэйшы да яго назоўнік такога самага роду і ліку: *Бруіцца белай радасцю* ***абрус.*** ***Ён*** *хлеб спавіў!* (Г. Булыка). Пры парушэнні правіла ўзнікае двухсэнсоўнасць: *Я дастала* ***сшытак*** *з* ***партфеля*** *і паклала* ***яго*** *на стол.* (На стол паклалі сшытак ці партфель?)

427. Прачытайце. Растлумачце, чаму сэнс сказаў незразумелы.

1. Андрэй сядзеў каля парку, а веласіпед стаяў побач з ім. 2. Ноўтбук ляжаў на стале, а каля яго Вера паклала навушнікі. 3. Клён рос каля гаража. Ён ужо стаў зялёным. 4. Арцём ехаў на мапедзе. Яго заўважылі сябры.

Перабудуйце сказы, каб пазбавіцца двухсэнсоўнасці.

428. Прачытайце тэкст, ужываючы займеннікі ў дужках у патрэбнай форме. Вызначце, што перадае назва тэксту: яго тэму ці асноўную думку.

Яблык

Дзед быў на рынку і купіў сабе яблык. Хацеў з'есці *(ён)*, ды перадумаў.

Дома дзед аддаў яблык унучцы Ніне. І толькі *(яна)* захацелася адкусіць, як прыйшла з работы мама.

— Мамачка, — сказала Ніна, — вазьмі з'еш яблык. Я частую *(ты)*.

Маці падзякавала Ніне, узяла яблык. Палюбавалася *(ён)*.

— Я Міхаську пачастую. Ён жа ў *(мы)* самы маленькі, — сказала маці.

Міхаська паглядзеў на ўсіх і папрасіў разрэзаць яблык на чатыры часткі.

— Гэта, дзядуля, *(ты)*, гэта маме, а гэта *(я)* і Ніне, — падзяліў ён. — Ешце, калі ласка, я *(вы)* частую *(Паводле В. Хомчанкі)*.

Колькі асоб удзельнічала ў размове? Ці мог Міхаська падчас звароту да каго-небудзь з субяседнікаў ужыць выразы *яна сказала, ён купіў, ёй дам* і падобныя? Абгрунтуйце сваю думку.

Спішыце апошні абзац тэксту, раскрываючы дужкі. Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку.

Раскажыце, як члены вашай сям'і клапоцяцца адзін пра аднаго. Якім учынкам у адносінах да сваіх родных вы можаце ганарыцца?

Займеннікі 3-й асобы не ўжываюцца ў адносінах да тых, хто ўдзельнічае ў размове.

Праваўладальнік Акадэмія адукацыі

429. Запішыце прыказкі, устаўляючы прапушчаныя асабовыя займеннікі.

1. Які Рыгорка, такая пра … і гаворка. 2. У … восем свят на тыдні. 3. Складна кумачкі пяюць, ды … веры не даюць. 4. Галава не толькі для таго, каб на … шапку насіць. 5. Не рабі каму бяды, бо сам … сустрэнеш.

Раскрыйце сэнс прыказак.

Вызначце, замест якой часціны мовы ўжываюцца займеннікі. Назавіце іх пачатковую форму.

§ 67. Зваротны займеннік *сябе*

430. Прачытайце. Вызначце тып тэксту. Падбярыце да тэксту загаловак у адпаведнасці з асноўнай думкай.

Словы «Спазнай самога **сябе**» належаць старажытнагрэчаскаму філосафу Сакрату. Але і сёння людзі імкнуцца спазнаць **сябе**. Кожны чалавек думае пра **сябе** як асобу, спрабуе разабрацца ў **сабе**, даць **сабе** ацэнку.

Неабходна ацэньваць **сябе** правільна, каб цябе паважалі, каб быць упэўненым у **сабе**. Правільная самаацэнка дапамагае чалавеку жыць у гармоніі з самім **сабой** і іншымі людзьмі.

Навошта чалавеку спазнаваць самога сябе?

На што ўказвае выдзелены займеннік? У якіх формах ён ужываецца?

431. Прачытайце табліцу. Параўнайце канчаткі займеннікаў *сябе* і *ты* ва ўскосных склонах. Дапоўніце табліцу формамі займенніка *сябе*.

Склон	Скланенне займеннікаў *сябе, ты*	
Н.	—	*ты*
Р.	*сябе*	*цябе*
Д.	*сабе*	*табе*
В.	…	*цябе*
Т.	*сабой (-ою)*	*табой (-ою)*
М.	…	*(пры) табе*

Складзіце і запішыце сказы з займеннікам *сябе* ў вінавальным склоне.